

Salih Saim Unar ve Edebî-Tasavvufî Çevresi

YUSUF TURAN GÜNAYDIN

Gazi Üniversitesi

İmamzâde Salih Saim Unar, son devrin adı unutulmuş edebiyatçılarından. Hayatını büyük oranda Üsküdar'da geçirmiş, devlet memurluğu yapmaya başladığı yıllardan itibaren yazı hayatının içinde olmuştur. Servet-i Fünûn dergisinin kurucusu Ahmet İhsan Tokgöz'ün mesai ve Umran dergisi döneminden arkadaşısıdır. Birbirinden farklı birçok edebî-tasavvufî çevreyi bünyesinde barındırmış olan Üsküdar'da başlıbaşına edebî bir muhîm oluşturan Salih Saim Unar'ın hayatı, eserleri ve tasavvufî yönü oldukça dikkat çekicidir.

1. Hayatı ve Eserleri

Salih Saim Unar 1284/1867'de İstanbul'da Gümüşsuyu'nda doğdu ve 21 Kasım 1965'te İstanbul'da, Üsküdar'daki evinde öldü. İlk tahsilini anne ve babasından aldı. Peşinden Tophane Feyziye Mektebi'ni bitirdi. Arapça'yı babasından ve Nusretiye Camiinde "ulûm-ı Arabiyye" tedarik eden Huzûr-ı Hümâyûn mukarrirlerinden Kazasker Tophaneli Hoca Hâşim Efendi'den öğrendi; Abdülmecid Şirvânî'den Farsça dersleri aldı. Meslek hayatına 16 yaşında iken Tophâne-i Âmire Rûzname Kaleminde başlayan Salih Saim Unar, bu kurum 1908'de ilga edildikten sonra İmâlât-ı Harbiye Müdüriyet-i Umûmiyesi adını alan Tophâne Harbiye Nezâreti Müşîriyetinden 2 Aralık 1339/1923'te emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra 1927'ye kadar Tefeyyüz Kitaphanesi müdürlüğü yapmış, rahatsızlığı sebebiyle ömrünün son yıllarını evinde geçirmiştir.¹

Müellifin eserleri daha çok edebî bir dille yazılmış terâcim-i ahvâl türü çalışmalarıdır. Bu terâcim-i ahvâl ise çoğunlukla tasavvuf büyüklerini konu alır:

1. *Terâcim-i Ahvâl-i Evliyâ*, 1307/1890.

2. *İmâm-ı A'zam ve Eimme-i Selâse*, 1314/1897 ve 1317/1900.
3. *Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazâlî*, 1315/1898.
4. *Bâyezîd-i Bistâmî*, 1315/1898.
5. *Muhyiddâin-i Arabî ve Sâir Bazı Efâhim-i İslâmiyye*, 1315/1898.
6. *Emîr Buhârî*, 1315/1898.
7. *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Şemseddîn-i Tebrîzî*, 1317/1900.
8. *Muhadderât-ı Evliyâ*, 1317/ 1900.

Bu eserlerde tek bir sûfînin adı başlığa çıkartılmışsa da içinde kısa kısa birçok sûfîden söz edilmiştir. Salih Sâim, ilk başta tercüme-i hâlini verdiği sûfînin adını kitap ismi olarak belirlemiştir. Bu sebeple söz konusu eserlerde bütünüyle başlıkta adı geçen sûfînin tercüme-i hâli verilmez.

Tasavvufî terâcim-i ahvâle dair eserlerinin dışında “hikem” tarzı edebî eserler de kaleme alan Salih Saim, bu tür eserlerinde aforizma tarzı edebî seçmelere ve ah-lâkî-tasavvufî hikmetlere yer vermiştir. Müellifin ayrıca mektuplarını ihtiva eden bir eseri daha vardır:

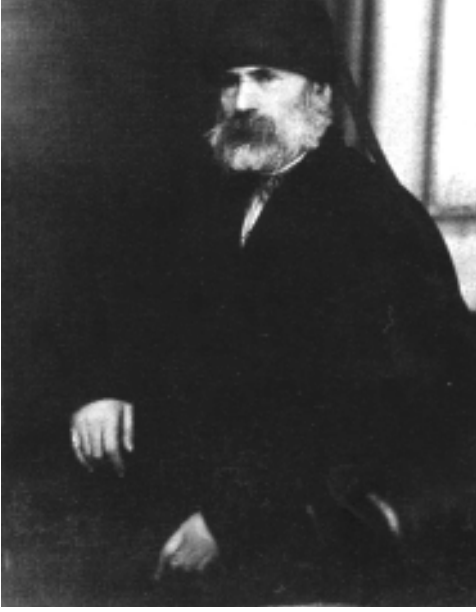
1. *Cümel-i Hikemiyye*, 1306/1889.
2. *Altın Küpe ve Mecmûa-i Nesâyih*, 1308/1890.
3. *Mahfûzât-ı Edebiyye*, 1318/1901.
4. *Ana Baba Nasîhatleri*, 1307/1890.
5. *Mürâselât*, 1306/1889.

Salih Sâim, hâtıralarını da kaleme almıştır. Hâtırat özelliği taşıyan *Üsküdar - Şaşı Hâfız ve Mâruf Nüktedanlar* (1941) adlı eseri, müellifin Harf İnkılâbından sonra basılan tek kitabıdır. Daha önce saydığımız eserleri bütünüyle eski harflerle basılmıştır. Basılmamış Hâtıralar'ı ise Cemal Kutay arşivinde kalmıştır.² *Üsküdar* adlı eseri müellifin Üsküdar'daki tasavvufî çevresinin tespitinde bazı ipuçları sunmaktadır.

2. Üsküdar'da Edebî-Tasavvufî Bir Muhit

Arşiv belgelerinde “Üsküdar'da Vâlîde-Atik Câmîi Şerîfi karşısında” oturduğu kayıtlı olan³ Salih Saim Unar'ın *Tarih Konuşuyor* dergisinde tam adresi “Üsküdar, Atik Valde, No. 56” biçiminde belirtilmiştir.⁴

Evi sürekli ziyaretçilerle dolup taşan Salih Sâim'in geniş bir edebî-tasavvufî çevreye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin edebiyatçıları Cuma günleri onun evinde bir araya gelir, bu toplantılar âdeti bir “edebî encümen” mahiyeti arzeder, herkes yazdıklarını okur ve mecliste bulunanlar değerlendirme ve tenkitlelerini serdederlerdi.⁵ Ayrıca Tefeyyüz Kitaphanesi Müdürlüğü yaptığı dönemde bu yayınevini Babıali yokuşuna bakan idarehanesindeki odası da “bir ilmî mahfel” ve “edebî bir akademi” hâline gelmişti.⁶ Buraya sadece edebiyatçılar değil dönemin yine edebî yönleri de bulunan tasavvufî simaları da uğramaktaydı. Mithat

Salih Saim Unar'ın yakın arkadaşlarından Ahmed Celaleddin Efendi (*Derviş Çehizi*, s. 123)

Sadullah Sander bu durumu şöyle değerlendirmektedir: “Onun cevval zekâsı, güzel ve güler yüzü, mütevacı odasında öyle bir pertev-i câzibedar teşkil etmişti ki, devrin en sayılı erbâb-ı edebi o civara yolları düştükçe bu hücre-i irfana uğramadan geçemezlerdi.”⁷

a) Salih Saim'in Edebî Çevresi

Salih Saim'le ilgili hatıralarını yayınlayan Mithat Sadullah Sander ile müellifin oğlu şair Ali Rıdvan Unar⁸ ve Cemal Kutay'ın verdiği bilgilere göre müellifin edebî çevresinde bulunan şahsiyetler şunlardır:

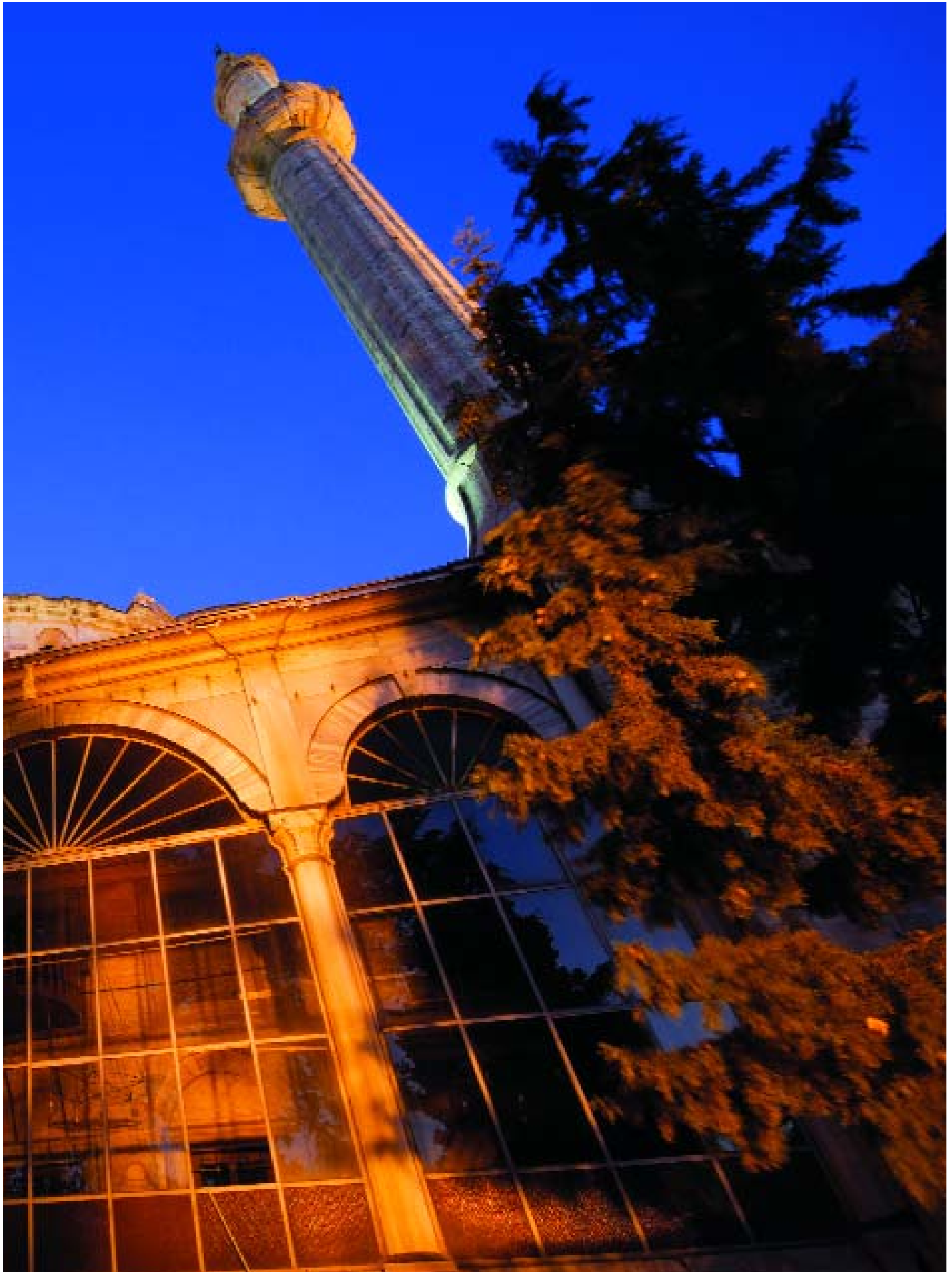
1. Süleyman Nazif (1870-1927): Tanzimat Edebiyatının ünlü simalarından Süleyman Nazif, Salih Saim'in Tefeyyüz Kitaphanesi müdürlüğü döneminde ziyaretçileri arasında yer almaktadır.

2. Halil Edib Bey (1863-1912): Devrin tanınmış simalarından olan bu zat şairdir. Salih Saim'in edebî çevresinde bulunanlar, her Cuma günü onun evinde buluşmak mümkün olmadığında Halil Edib Bey'in Bakırköy'deki evinde toplanırlardı.⁹

3. Üsküdarlı Şair Ahmed Talât (1858-1926): Divan'ı 1937 yangınında yanan şair Üsküdarlı Talât, Salih Saim'in yakın arkadaşlarından. İbrahim Alâettin Gövsa'nın *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*'ndeki “Üsküdarlı Talât” maddesine

Salih Saim Unar'ın hayatında önemli bir yeri olan Selimiye Camii (arka sayfa)

Divan'ı yandığı için şiirlerinden örnekler alınamamışken, sık görüşmelerinden dolayı Salih Saim, yangından 23 sene sonra bir sohbetinde bu şairin birçok beytini hafızasından nakledebilmiştir.¹⁰

4. Tokadîzâde Şekip (1871-1932): Dönemin şairlerindendir.¹¹

5. Hakkı Süha Gezgin (1895-1963): Gezgin de Salih Saim'in adı geçen yayınevinde çalıştığı dönemde çevresinde yer almıştır. Ne var ki, tanıdığı edebiyatçıların portrelerini kaleme alan Gezgin, önce yazı dizisi hâlinde neşredilen, yakın zamanlarda da kitaplaştırılan bu çalışmasında Salih Saim'e yer vermemiştir.¹²

6. Fuat Hulusi Demirelli (1877-1955): Daha çok parlâmenter yönüyle tanınan Demirelli, aynı zamanda bir şairdir.¹³

7. Hüseyin Rifat [Işıl] (1878-?): Kimyager ve şairdir. Farsçadan tercümeleleri de vardır¹⁴

8. İzmirli Şair Ali Şefik adı da Salih Saim'in edebî çevresi arasında zikredilmektedir. Fakat bu şair hakkında biyografik bir bilgiye ulaşamadık.

b) Salih Saim'in Tasavvufî Çevresi

Salih Saim'in Tefeyyüz Kitaphanesindeki odasına uğrayanlardan bir kısmı devrin tanınmış sûfîleridir. Bu sûfîlerin aynı zamanda edebiyatçı olduklarını da kaydetmek gerekir:

1. Remzi Dede (1872-1944): Son devrin tanınmış Mevlevî şeyhlerinden olan Ahmed Remzî Akyürek,¹⁵ Salih Saim'le Tefeyyüz Kitaphanesi döneminde görüşenlerdendir. O dönemde Remzî Dede Üsküdar Mevlevîhânesinde postnişîndir. Bu zat aynı zamanda şairdir.

2. Tâhirü'l-Mevlevî [Olgun] (1877-1951): Devrin diğer ünlü Mevlevîlerinden biri olan Tâhirü'l-Mevlevî, aynı zamanda Eski Türk Edebiyatı alanının uzmanlarından. O da Tefeyyüz Kitaphanesi'nin müdavimleri arasında yer almaktadır.

3. Celâleddin Efendi: İstanbul Kulekapısı Mevlevîhânesi postnişinlerinden olan bu zatın hayatı hakkında bilgi yoktur.¹⁶

4. Üsküdar nüktedanlarından Şaşı Hâfız: Salih Saim, nüktelerini bir araya topladığı bu zâttan "Asrımızın ikinci bir (Nasreddin)i olan bu irfanı mücessem (...)" ve "(...) bir bahşayış-i hilkat ve şayan-ı tekrim bir mevcudiyet (...)", "(...) nev'i

Şirket-i Hayriye Vapuru Boğaz'da yolcu taşırken

şahsına münhasır tarif-i nadidekâr ü belîğinin bihakkın vârislerinden (...)” biçiminde bilge bir kişilik olarak söz etmektedir.¹⁷ Burada karşımıza âdeta tasavvufu mizahla birleştirmiş bir kişilik çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere Salih Saim’in çevresindeki tasavvufî şahsiyetler hep Mevlevîdir. Tasavvufî tercüme-i hâl kitapları kaleme almış bulunan ve edebî seçmelere yer verdiği eserlerinde hep tasavvufî ahlâkı öne çıkaran Salih Saim’in bu durumda Mevlevî olabileceği akla gelirse de ulaşabildiğimiz kaynaklar tasavvufî yönü hakkında hiçbir bilgi vermediği için bu hususta kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Yalnız sûfîlerin tercüme-i hâllerini anlattığı eserlerinden birinin Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî’yi konu alması ve bu eserin diğerlerinden farklı olarak bütünüyle Mevlânâ’ya ayrılmış olması, bu kanaati doğrulayacak bir ipucu sayılabilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Salih Saim’in terâcim-i ahvâl türü eserleri bir sûfinin adını taşımaktaysa da içlerinde sadece o sûfiden değil daha birçok sûfiden kısa çizgilerle söz edilmektedir. Bu durumda Salih Saim’in Mevlânâ’ya özel bir ilgi gösterdiği düşünülebilir. Yalnız, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Şems-i Tebrîzî*¹⁸ adlı bu eserinin mukaddimesinden ve ikinci baskısında yer alan Kolağası Ali Rızâ Efendi adlı bir dostunun yazdığı takrizden bu konuda herhangi bir ipucu yakalayabilmek mümkün değildir.

Üsküdar’da yaşayan, tasavvuf çevreleriyle irtibatı bulunan ve tasavvufî terâcim-i ahvâl kitapları yazan bir müellifin Üsküdar’a dair yazılan son hatırat kitaplarına adının geçmediğini belirtmeliyiz.¹⁹

Salih Saim
Unar'ın sıkça
ziyaret ettiği
Üsküdar
Mevlîhanesi

Sonuçta Salih Saim, o dönemlerde birbirinden farklı birçok tasavvufî çevreyi içinde barındıran Üsküdar'da yaşamış ve bu semtin tasavvufî havasını solumuş bir şahsiyettir. Dolayısıyla eserlerinin çoğunlukla sûfîleri konu alan çalışmalar olması, hem Üsküdar'ın bu mânevî havasından, hem de müellifin bir tasavvuf okuluna mensup olmasından kaynaklanıyor olabilir.

3. Salih Saim Unar'ın Üsküdar Sevgisi

Müellif, *Üsküdar / Şaşı Hâfız ve Mâruf Nüktedanlar* adlı eserine yazdığı girişte Üsküdar'a olan bağlılığını ve sevgisini uzun uzun dile getirmektedir. Sadece Üsküdar kelimesini bile latif, gönül okşayan ve kibar bir isim olarak niteleyen Salih Saim, Üsküdar'la irtibatını da şu cümlelerle açıklar:

“Doğma büyüme Kabataş-Gümüşsuyulu olduğum hâlde, kader, beni senelerden sonra, Üsküdar'a sevketti. Ve (1310) Rumî senesinde burada tehhül ettim ki, 45-50 senelik ikametim, bugün beni herhalde Üsküdar'ın yerlilerinden telâkki ettirebilir.”²⁰

“İstanbul'un bu gözbebeği beldesinin aslında ne kadar mahviyetkâr ise o kadar da kıymetli ve cazibeli, dikkat çekici” olduğunu söyleyen Salih Saim, Üsküdar'a olan hayranlığını şöyle dile getirmektedir:

“Hakikat, herkes, hemen bütün İstanbul halkı, -umum ve husus ifade eden tatlı bir ifade ile- Üsküdar'a bayılır...

Her gün, oraya binlerce ve on binlerce yolcu çıkaran Şirket vapurları bile, elinden gelse, bu mübarek şehri her def'a-i rüyet ve ziyaretinde bayrakla, düdükle selâmlamak ister.

Üsküdarımızda, zikre şâyân neler ve neler vardır. Bir kerre ve evvel-emîrde Mîhrümahlara, Gülnuşların, Kösemelerin ve hemen hepsinin sevgili ve mübarek anneleri olan Atık Nurbânuların ve muhteşem Selimiye'nin çifte ve tek minareli selâtin camileri, o canım abidât-ı mübareke hürmetle, takdisle celb-i enzar eder.

Acaba diyorum, eski bir şair-i hassas, şu cân-istinâs beytini Üsküdar'ın maneviyetine hitap ederek mi söylemiş?

Misâl-i Kâbe, eyâ nûr-i dîde-i uşşâk;

Gören cemâlini müştâk, görmeyen müştâk.

Evet, Üsküdar, âşıklara bir kiblegâh, müştâklara bir Kâbetullahtır. Cenab-ı Hak, bu dünya cennetini, İstanbul'un bu yegâne ziyneti, bu Türk belde-i mümtaz ü şerefmedârını diğer kardeşleriyle, kardeş memleketleriyle beraber, bizlere medar-ı fahr ü imtiyaz ve masûn-i âfat ü âraz buyursun...”²¹

Sonuç

Üsküdar'da yaşamış ve etrafında edebî-tasavvufî bir çevre oluşturmuş son dönem şahsiyetlerinden biri de İmamzâde Salih Saim Unar'dır.

Unar'ın bir bütünün parçaları durumundaki tasavvufî terâcim-i ahvâle dair eserleri yanında hikem tarzı edebî eserleri de bulunmaktadır. Bu eserlerinde ünlü sûfîlerin hayatlarından kısa çizgilerle ve edebî cümlelerle söz etmektedir. Eserlerinin Üsküdar'la ilgili bir ufak hatırat olanı hariç hepsi 1889-1900 tarihleri arasında basılmıştır. *Üsküdar / Şaî Hâfız ve Mâruf Nüktedanlar* ise 1941'de Cumhuriyet döneminde basılmıştır.

Salih Saim'in edebî çevresinde Süleyman Nazif, Hakkı Süha Gezgin, Tokadîzâde Şekip, F. Hulusi Demirelli, Üsküdarlı Talât, Ali Şefik; tasavvufî çevresinde ise Ahmed Remzî Akyürek, Tâhirü'l-Mevlevî, Celâleddîn Efendi, Şaşı Hâfız gibi şahsiyetler yer almıştır. Evi ve Tefeyyüz Kitaphanesi'ndeki odası edebî bir mahfil durumundaydı.

Çevresinde bulunan çağdaşı sûfîlerin hep Mevlevî olması, Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî ile ilgili eserinin diğer terâcim tarzı eserlerinden farklı olarak sadece bu sûfîleri konu alması gibi sebeplerle, devrinin Mevlevî çevreleriyle irtibatlı olduğunu düşündüğümüz Salih Saim'in tasavvufî yönü hakkında kesin bir bilgiye rastlamak mümkün olmamıştır.

Üsküdar sevgisini son eserinde içtenlikli bir dille yansıtan Salih Saim, Üsküdar'ın tanınması ve eserlerinin yeni baskılarının yapılması gereken simalarındandır.²²

DİPNOTLAR

- 1 Hayatı hakkında Emekli Sandığı Arşivi, Askerî Tasnif (NT): 18496'daki dosyasını görerek ve Cemal Kutay, Murat Uraz, Mithat Sadullah Sander-Ali Rıdvan Unar'ın Kaynakça'da ayrıntılı künyelerini verdiğimiz çalışmalarından yararlanarak hazırladığımız kapsamlı biyografisi ve ilk eseri olan *Terâcim-i Ahvâlî Evliyâ'nın çevrimyazı metni* için bk. Yusuf Turan Günaydın, "Bir Tasavvufî Terâcim-i Ahvâl Müellifi İmamzâde Salih Sâim (Unar) ve Terâcim-i Ahvâl-i Evliyâ'sı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46/2 (2005), 131-151.
- 2 Vefatından önce Kutay'a internet sitesi (www.cemalkutay.com) vasıtasıyla ulaşmaya çalıştıysak da herhangi bir cevap alamadık.
- 3 Emekli Sandığı Arşivi, Askerî Tasnif (NT): 18496.
- 4 bk. "Yaşayan Hatıra", *Tarih Konuşuyor*, Mart 1965, III/14, 1150.
- 5 Mithat Sadullah Sander-Ali Rıdvan Unar, "*Salih Saim'in Yazı Hatıraları ve Hayatı*", İstanbul 1954, s. 19-20.
- 6 Sander'e ait bu nitelemelerin yer aldığı yazı için bk. Sander-Unar, *a.g.e.*, s. 9-10. Ayrıca buradan aktararak: Cemal Kutay, *Sebilden Bir Avuç Su / Zamanımızın En yaşlı Fikir, Şiir, Nesir Üstadı Salih Saim Unar'ın Doksan Dört Yıllık Mâneviyat ve Edebiyat Hazinesinden Mütevazı Derlemeler*, İstanbul 1960, s. 18.
- 7 Sander-Unar, *a.g.e.*, s. 8; Kutay, *a.g.e.*, s. 18.
- 8 Biyografisi için bk. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, IV, 1413-1474. Ayrıca bk. Abdullah Satoğlu, "Dr. Ali Rıdvan Unar", *Edebiyat Dünyamızdan Hoş Sedalar*, Ankara 2004, s. 65-67.

- 9 Sander-Unar, *a.g.e.*, s. 10; Kutay, *a.g.e.*, s. 19-20. Halil Edib Bey'in biyografisi için bk. İbnülemin, *a.g.e.*, I, 410-414.
- 10 Kutay, *a.g.e.*, s. 3-4.
- 11 Biyografisi için bk. Necatigil, *a.g.e.*, s. 326.
- 12 bk. Hakkı Süha Gezgin, *Edebî Portreler* (haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul 1997. Gezgin'in biyografisi için bk. Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1985, s. 146.
- 13 bk. İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, Ankara 1999, I, 667-670; Feyzi Halıcı, *Parlâmenter Şairler*, Ankara 1999, s. 80-81. Bu kaynaklarda sadece doğum tarihi verilmektedir. Ölüm tarihi ve bir şiir kitabının tanıtımı için bk. Veli Recai Velibeyoğlu, *Şiir Kitapları Antolojisi*, İstanbul 1975, II, 1036.
- 14 Biyografisi için bk. İbnülemin, *a.g.e.*, IV, 1930-1933.
- 15 Hayatı hakkında kapsamlı bir çalışma için bk. Ahmed Cahit Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Ankara 2002.
- 16 O devrin Mevlevîleri hakkında en geniş kaynak durumundaki Sezai Küçük'ün *Mevlevîliğin Son Yüzyılı* (İstanbul 2003) adlı çalışmasında bu zat hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık.
- 17 bk. Salih Saim Unar, *Üsküdar / Şaşı Hâfız ve Maruf Nüktedanlar*, İstanbul 1941, s. 8.
- 18 Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul 1317. Eserin sonunda sadece bir paragrafla Hacı Bayram-ı Veli'nin tercüme-i hâli de yer almaktadır.
- 19 bk. Ahmed Yüksel Özemre, *Üsküdar'da Bir Attar Dükkânı*, İstanbul 1997; a.mlf., *Geçmiş Zaman Olur ki...*, İstanbul 1998; a.mlf., *Portreler, Hâtıralar...*, İstanbul 2001; a.mlf., *Üsküdar, Ah Üsküdar*, İstanbul 2002; a.mlf., *Üsküdar'ın Üç Sırlısı*, İstanbul 2004.
- 20 Salih Saim, *a.g.e.*, s. 6.
- 21 *a.g.e.*, s. 3-4. Metni alıntılarken tamlamaları kurallı yazdık ve imlâyı düzelttik.
- 22 Osmanlıca eserlerini çevrimyazı metin olarak yayına hazırlamış bulunuyoruz.

KAYNAKLAR

- Emekli Sandığı Arşivi, Askeri Tasnif (NT): 18496.
- Günaydın, Yusuf Turan, "Bir Tasavvufî Terâcim-i Ahvâl Müellifi İmamzâde Salih Sâim (Unar) ve Terâcim-i Ahvâl-i Evliyâ'sı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46/2 (2005), 131-151.
- İmzasız, "Yaşayan Hatıra", *Tarih Konuşuyor*, III/14 (Mart 1965), 1150.
- Sander, Mithat Sadullah - Ali Rıdvan Unar, *Salih Saim'in Yazı Hatıraları ve Hayatı*, İstanbul 1954.
- Kutay, Cemal, *Sebilden Bir Avuç Su / Zamanımızın En yaşlı Fikir, Şiir, Nesir Üstadı Salih Saim Unar'ın Doksan Dört Yıllık Mâneviyat ve Edebiyat Hazinesinden Mütevazı Derlemeler*, İstanbul 1960.
- İnal, *İbnülemin Mahmud Kemal*, *Son Asır Türk Şairleri I-IV*, İstanbul 1969.
- Satoğlu, Abdullah, *Edebiyat Dünyamızdan Hoş Sedalar*, Ankara 2004.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1985.
- Halıcı, Feyzi, *Parlâmenter Şairler*, Ankara 1999.
- Velibeyoğlu, Veli Recai, *Şiir Kitapları Antolojisi-II*, İstanbul 1975.
- Haksever, Ahmed Cahit, *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Ankara 2002.
- Unar, Salih Saim, *Üsküdar / Şaşı Hâfız ve Maruf Nüktedanlar*, İstanbul 1941.
- Unar, Salih Saim, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Şems-i Tebrîzî*, İstanbul 1317.